

Wat mij achteraf opviel was hoe zo'n gesprekje vanuit een paar schertsende opmerkingen zo maar, als vanzelf, op het thema dood terecht kwam. Weliswaar had ik daar zelf aan meegewerkt door mijn opmerking „hoe lang denkt u nog door te gaan?“, maar dat was in dit gesprek niet opzettelijk gebeurd. Die opmerking was niet meer dan een rechtstreekse reactie op het voorzetje van mevrouw Van den Drost. Bij nader inzien bleken er meer van zulke gesprekken te zijn waarin op zeer natuurlijke en daarmee haast onopvallende wijze de dood binnen de gezichtskring kwam. Ik geef nog twee voorbeelden.

In de koffiekamer zat ik eens bij het echtpaar De Jager en mevrouw Pastman. Tussen de echtgenoten ontstond een schertsend kibbelpartijtje. Tenslotte verzuchtte mevrouw De Jager, quasi-wanhopig: „Ja, ja, die man toch!“, waarop mevrouw Pastman zei: „Wees maar blij dat je hem nog hebt“.

Op een ochtend zat een groepje dames na het koffiedrinken te zonnen voor het tehuis; door wat schertsende opmerkingen was een vrolijke stemming ontstaan. Er kwam een dokter voorrijden die het tehuis binnenging om een bewoner te bezoeken. „Wie is die dokter ook al weer?“, informeerde een der dames. „Ja, dat is dokter eh... Dinges“, antwoordde een ander, die niet meer op de naam van de dokter kon komen. „Het is de dokter van mevrouw eh... Dinges“, zei weer een ander, die niet op de naam van de bewoonster kon komen. „Van mevrouw Den Draak, die dood is“, merkte een vierde op. Waarna er opnieuw hilariteit ontstond onder de aanwezigen. „Ha, ha, dokter Dinges van mevrouw Dinges die dood is“, riep iemand uit onder algemeen gelach.

Het gaat in deze voorbeelden steeds om opmerkingen waarin de dood niet al te rechtstreeks aan de orde komt, maar die wel verwijzen naar het sterven van medemensen en de nadering van de eigen dood en die daardoor ook de nabijheid van de dood oproepen. Tegelijkertijd passen de gesprekken op geheel natuurlijke wijze in de situatie. Het tehuis vormt niet een achtergrond waartegen zulke gesprekken zich contrasterend aftekenen; eerder een achtergrond waarin ze op volkomen natuurlijke wijze passen en zodoende onopvallend worden.

Het is heel normaal dat een vrouw van 87 jaar zich realiseert dat het snel met iemand gebeurd kan zijn. Een opmerking als die van mevrouw Pastman, waarin tegelijk verwezen wordt naar de mogelijkheid dat een bewoner binnenkort sterft en naar het verlies dat zij zelf geleden heeft, is heel gewoon in het tehuis. En ook een bewoonster die gestorven is, is in het tehuis een heel bekend gegeven. Ik zou waarschijnlijk de hier weergegeven opmerkingen ook niet als gesprekken over de dood opgemerkt hebben, wanneer niet mijn aandacht speciaal op dat thema gericht was geweest. Het is evenzeer waarschijnlijk dat bewoners zulke gesprekken niet als gesprekken over de dood signaleren: van een gedachtenwisseling is immers nauwelijks sprake.

Een bewoonster, met wie ik een nogal intensief

Het Laatste Kwartier

Voor bejaarde mensen is de dood een meer nabije realiteit dan voor niet-bejaarden. In driekwart van het aantal sterfgevallen in Nederland, betreft het mensen van boven de 65 jaar. Toch wordt — ondanks de verheugde belangstelling voor de problematiek van het sterven — weinig of geen aandacht besteed aan de dood van bejaarden. Men vindt het een normale zaak: „Jonge mensen kunnen, oude mensen moeten sterven.“ We leven allemaal met de zekerheid van onze dood. En de hui-
ver voor de dood behoort tot de meest algemene en fundamentele menselijke ervaringen. Voor de meesten van ons, is de dood echter een werkelijkheid in de verte. Maar er kunnen omstandigheden zijn, die het niet meer mogelijk maken de dood te zien als een verre realiteit. Eén van die omstandigheden vormt het bejaardentehuis. Mensen die een plaatsje in het bejaardentehuis betrekken weten, dat ze daarmee tevens de laatste fase van hun leven én hun „laatste aardse huis“ betreden: „Het laatste kwartier“. Onder die titel schreef Jan Matse een proefschrift, waarop hij 16 december jl. aan de VU promoveerde. Hij probeerde een beeld te scheppen van de wijze waarop de bewoners van een bejaardentehuis aan hun leven vorm geven onder de druk van de nabije eigen dood en onder de regelmatige confrontatie met de dood van anderen. Dat leven blijft leefbaar, zo blijkt, en de dood is een onopvallende aanwezigte.

Jan Matse is socioloog. Betekent dit, dat hij de zoveelste socioloog is, die het zoveelste menselijke probleem „de wereld uit helpt“? Niets is minder waar. Matse is ook een bescheiden socioloog en hij pretendeert geenszins dat hij nu de waarheid over het leven van DE bejaarde in HET bejaardentehuis op papier heeft gezet. Hij heeft vooral willen luisteren. Luisteren naar mensen die zich in een gebied bevinden waar wij nog niet aan toe zijn. Matse (52) werkte voordat hij ging studeren, twintig jaar in het levensverzekeringsbedrijf. Daarna was hij ondermeer verbonden aan de Raad voor Sociale Arbeid, als secretaris voor het landelijk orgaan van de Gereformeerde Gezindte voor de Bejaardenzorg. Hij is nu als wetenschappelijke hoofdmedewerker verbonden aan het Instituut voor Sociale Geneeskunde van de Vrije Universiteit.

Op basis van zijn boek en een gesprek met hem, kwam dit verhaal voor VU-magazine tot stand. Evenals in het boek, zijn de naam van het bejaardentehuis en de namen van de bewoners, die in dit artikel voorkomen, gefingeerd. „Het Laatste Kwartier“ is uitgegeven bij Boom in Meppel en kost f 29,50.